

Agnieszka Kupis

Elektroniczne czasopisma dostępne w bibliotekach medycznych w 2009 roku

Forum Bibliotek Medycznych 2/2 (4), 84-96

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Mgr Agnieszka Kupis
Łódź– UM

ELEKTRONICZNE CZASOPISMA DOSTĘPNE W BIBLIOTEKACH MEDYCZNYCH

Medycyna jest dziedziną nauki, dla której bardzo ważną kwestią jest uzyskanie możliwie szybko jak najbardziej aktualnych informacji. Ma to związek nie tylko z dużym postępowaniem badań naukowych, ale często uwarunkowane jest bieżąco rozpatrywanym przypadkiem chorobowym. Informacje sprzed 10 lat w medycynie uważane są niemal za wiedzę historyczną. Naukowcy i lekarze prowadzący praktykę muszą być także przygotowani na natychmiastową reakcję w przypadku pojawienia się nowych zagrożeń zdrowotnych np. w postaci ujawnienia się nieznanych dotychczas chorób, czy też nowych odmian chorób już istniejących.

W dobie powszechności Internetu przekazywanie i uzyskiwanie informacji stało się efektywne, szybkie i wydajne, niezależne od czasu i odległości oraz coraz mniej pracochłonne. Obecnym oczekiwaniom na uzyskanie szybkiej, a jednocześnie wiarygodnej informacji wydają się odpowiadać czasopisma elektroniczne.

Próby stworzenia tego typu publikacji podjęto już w latach 70-tych XX wieku w USA. Pierwsze czasopismo elektroniczne na świecie „Mental Workland” ukazało się w 1978 roku w ramach programu EIES (Electronic Information Exchange System)¹. Kolejne powstawały w latach 80-tych. Postęp technologii informatycznych, powstanie Internetu, pojawienie się World Wide Web, upowszechnienie dostępu do sieci komputerowych, wszystko to sprawiło, że czasopisma elektroniczne, publikowane w Internecie stały się tak atrakcyjną formą pozyskiwania informacji.

Do niewątpliwych walorów czasopism elektronicznych oraz ich baz należą np.:

- dostęp do publikacji przed ich ukazaniem się w druku i/lub dostęp do roczników archiwalnych na tej samej stronie internetowej²

¹ Wiktor G a w a r e c k i: Czasopisma elektroniczne: charakterystyka i próba klasyfikacji. *Prz. Bibl.* 1999 R. 67 z. 3 s. 141

² Danuta D ą b r o w s k a – C h a r y t o n i u k: Czasopisma elektroniczne – nowa forma komunikacji naukowej. *Forum Bibl. Med.* 2008 R. 1 nr 1 s. 397

- wyposażenie w aparat wyszukiwawczy, pozwalający stosować różne strategie wyszukiwania artykułów
- dołączanie do artykułów prezentacji multimedialnych (pliki dźwiękowe, nagrania filmowe)
- „reference linking” (odsyłacze do literatury pomocniczej) działające poprzez przekierowanie od jednego artykułu do innych, cytowanych w bibliografii, a także odsyłanie do artykułów cytujących dany artykuł³, co umożliwia czytelnikowi stworzenie bazy literatury na interesujący go temat
- łatwość zapisywania i kopiowania dokumentów⁴, przy jednoczesnym rozwiązaniu problemu przechowywania niezbędnej literatury (kopie mogą być archiwizowane na dyskach komputerów oraz pamięciach zewnętrznych)
- dostęp do publikacji możliwy z każdego miejsca na świecie, z komputerów stacjonarnych, przenośnych, a nawet telefonów komórkowych, przez 24 godziny na dobę, przez 7 dni w tygodniu⁵
- jednoczesne korzystanie z czasopisma przez wielu użytkowników

Istnieją różne typologie dokumentów elektronicznych.

Ze względu na typ publikacji wydzielamy:

- publikacje elektroniczne o charakterze wydawnictw zwartych
- czasopisma elektroniczne
- bibliografie⁶

Biorąc pod uwagę nośnik, na którym został utrwalony dokument, wyróżniamy publikacje:

- zapisane na dyskach optycznych (CD-ROM, DVD-ROM) np. płyty dołączone do wersji drukowanych czasopism, archiwizacje baz
- udostępniane za pomocą Internetu

Wadą nośników typu „dysk optyczny” jest możliwość ich uszkodzenia oraz dezaktualizacji oprogramowania, w którym zostały stworzone, a co za tym idzie – niemożność ich odczytu w przyszłości. Bezpieczniejszym sposobem utrwalenia

³ Sam B r o o k s: Doświadczenia EBSCO w rozpowszechnianiu informacji naukowej w oparciu o oferowane bazy danych, czasopisma elektroniczne i nową technologię połączeń Link Servers. *Biul. EBIB* [on-line] 2003 nr 9 (49) [dostęp 31 lipca 2009] Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/49/brooks.php>

⁴ Łucja M a c i e j e w s k a, Krzysztof M o s k w a: Konsorcja czasopism elektronicznych w środowisku akademickim. *Biul. EBIB* [on-line] 2007 nr 3 (84) [dostęp 23 czerwca 2009] Dostępny w Internecie: http://www.ebib.info/2007/84/a.php?maciejewska_moskwa

⁵ Danuta D ą b r o w s k a – C h a r y t o n i u k: Czasopisma elektroniczne – nowa forma... s. 397

⁶ Lucyna K u r o w s k a – T r u d z i k: Elektroniczne źródła informacji i biblioteki. *Por. Bibl.* 2006 nr 5(674) s.8

dokumentów wydaje się zapisywanie ich w plikach udostępnianych za pomocą Internetu.⁷

Obecnie wydawane czasopisma dzielimy na:

- czasopisma publikowane tylko w wersji drukowanej,
- czasopisma publikowane w wersji drukowanej i elektronicznej (tzw. model hybrydowy czasopisma, stanowiący ponad 80% ogółu tytułów wydawanych w Ameryce Płn. i Europie Zachodniej⁸)
- czasopisma, które ukazują się tylko w wersji elektronicznej⁹

Tak więc czasopisma elektroniczne mogą ukazywać się:

I) jako e-czasopisma, mające swój odpowiednik w wersji drukowanej

1) kompletnie odzwierciedlające dane tytuł

- a) będące wiernymi kopiami elektronicznymi poszczególnych numerów drukowanych
- b) będące kopiami elektronicznymi poszczególnych numerów drukowanych, wzbogaconymi o elementy multimedialne, linki

2) nie będące w pełni odwzorowaniem treści czasopisma drukowanego

- a) prezentujące mniej informacji np. spisy treści, wskazówki dla autorów, streszczenia lub tylko niektóre artykuły
- b) poszerzające treści wersji drukowanych poprzez np. dodatkowe artykuły dostępne tylko w wersji elektronicznej

II) jako e-czasopisma będące publikacjami samoistnymi, nie mające swojego odpowiednika w wersji drukowanej¹⁰

Jeśli chodzi o I grupę czasopism - nie zawsze jest możliwy dostęp do aktualnych numerów.

Czasami wydawcy stosują różnej długości embarga czasowe na dostęp. Czasopisma te uważane są jednak za bardziej renomowane, min. ze względu na wyższy Impact Factor.

W przypadku II grupy czasopism, czytelnicy mają dostęp do bieżących tekstów, ale są to publikacje labilne, pozbawione struktury klasycznego czasopisma (np. numeracja zastąpiona datą ostatniej aktualizacji), ulegają często zmianie po pierwotnej publikacji. Budzą one mniej zaufania, gdyż niewiele z nich jest indeksowanych w najbardziej znanych bazach bibliograficznych. Czasopisma z tej grupy często też zmieniają swą

⁷ Aleksandra M i k o ł a j s k a, Piotr M a r c i n k o w s k i: Od tradycyjnego zasobu czasopism do e-zasobu. *Biuł. EBIB* [on-line] 2006 nr 4 (74) [dostęp 22 czerwca 2009] Dostępny w Internecie: http://www.ebib.info/2006/74/mikolajska_marcinkowski.php

⁸ Marek N a h o t k o: Cyfrowa nauka – cyfrowe publikacje – cyfrowe biblioteki. *Prz. Bibl.* 2007 R. 75 z. 1 s. 8

⁹ Teresa G ó r n i a k, Urszula K o w l e w s k a: Czasopisma elektroniczne w bibliotekach polskich wyższych uczelni. *Bibliotekarz* 2003 nr 7/8 s. 22

¹⁰ Danuta D ą b r o w s k a – C h a r y t o n i u: Czasopisma elektroniczne – nowa forma... s. 389-390

lokalizacje w Internecie, zawieszają swe funkcjonowanie, czy przestają być w ogóle dostępne w sieci.

Jednym z podstawowych kryteriów prezentowania czasopism elektronicznych we wszystkich bibliotekach medycznych jest wersja językowa tj. podział czasopism na zagraniczne i polskie.

Drugim kryterium podziału czasopism elektronicznych na stronach internetowych polskich bibliotek medycznych jest sposób dostępu tj. wyróżnienie czasopism, których przejrzenie pełnych tekstów wymaga autoryzacji (poprzez adresy IP w ramach sieci uczelnianej lub poprzez logowanie z komputerów spoza sieci), oraz takich, co do których taka autoryzacja nie jest potrzebna (są to więc czasopisma lub bazy czasopism ogólnodostępne).

Wielu wydawców gwarantuje dostęp do bieżących numerów pełnotekstowych czasopism elektronicznych (także do numerów archiwalnych) przy zakupie wersji drukowanych. Jednakże w wielu wypadkach uzyskanie e-wersji wiąże się z dodatkowymi opłatami, bądź też udostępnienie ma miejsce dopiero po upływie okresu karencji.

Aby zwiększyć liczbę dostępnych dla bibliotek czasopism elektronicznych, przy jednoczesnym obniżeniu związanych z tym obciążeń finansowych powstała koncepcja tworzenia konsorcjów.¹¹ Konsorcja mają niewątpliwie wiele zalet, dzięki którym znalazły się w kręgu zainteresowań naukowych bibliotek medycznych. Przed wszystkim biblioteki te uzyskały możliwość dostępu do bardzo dużej liczby tytułów elektronicznych za niższą cenę, przy dodatkowej opcji otrzymania w niektórych wypadkach dofinansowania. Zakup tak dużej liczby tytułów elektronicznych poza konsorcjum byłby wielkim obciążeniem, o ile w ogóle nie przekraczałby możliwości finansowych pojedynczej biblioteki. W ramach konsorcjów biblioteki mogą też otrzymać dostęp do wszystkich tytułów wykupionych przez członków konsorcjum (tzw. cross-access, tj. wzajemny dostęp) oraz wgląd w archiwa.¹²

Na stronach internetowych polskich bibliotek medycznych możemy zauważyć następujące bazy pełnotekstowe w dostępie czasowym lub stałym (część z nich nabyta jest poprzez zakup konsorcjalny):

- ACS – ponad 30 tytułów z zakresu chemii i nauk pokrewnych wydawanych przez American Chemical Society, dostępnych z serwera wydawcy w ramach konsorcjum koordynowanego przez Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego (ICM) Uniwersytetu Warszawskiego
- ADIS – baza czasopism z zakresu nauk farmaceutycznych wydawnictwa Adis International

¹¹ Grażyna P i o t r o w i c z: Konsorcja bibliotek uczelnianych – wczoraj, dziś, jutro. *Biul. EBIB* [on-line] 2002 nr 7 (36) [dostęp 31 lipca 2009] Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowicz.php>

¹² Łucja M a c i e j e w s k a, Krzysztof M o s k w a: Konsorcja czasopism elektronicznych...

- BMJ Journals – baza ponad 20 tytułów wydawnictwa BMJ Publishing Group
- EBSCOhost – kilkanaście baz pełnotekstowych i bibliograficznych z różnych dziedzin w ramach projektu konsorcjalnego eIFL, koordynowanego przez Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych
- FEMS - czasopisma firmowane przez Federation of European Microbiological Societies (aktualnie bieżące numery dostępne przez serwis Wiley InterScience, starsze wydania – przez bazę Science Direct)
- Karger – ponad 70 tytułów wydawnictwa Karger
- Kluwer – ok. 650 tytułów czasopism wydawanych przez Kluwer Academic Publishers i Kluwer Law International/Aspen¹³, dostępne na platformie OvidSP
- LWW – wybrane 55 tytułów wydawnictwa Lippincott, Williams & Wilkins z zakresu medycyny, udostępniane na platformie OvidSP w ramach konsorcjum koordynowanego przez firmę ABE Marketing we współpracy z ICM
- LWW Journal Definitive Archive (uprzednio LWW Journal Legacy Archive) – dostęp do archiwów ok. 250 tytułów wydawnictwa LWW na platformie OvidSP¹⁴
- Mary Ann Liebert – ok. 70 tytułów tego wydawcy, obejmujących różne dziedziny nauk biomedycznych
- Nature – czasopismo elektroniczne wraz z archiwami, dostęp na platformie OvidSP
- Nature Publishing Group – baza ok. 70 tytułów NPG, udostępnianych na serwerze wydawcy w ramach konsorcjum koordynowanego przez firmę ABE Marketing we współpracy z ICM
- Ovid Biomedical Collections – dostęp do archiwów pełnotekstowych ok. 45 tytułów prestiżowych czasopism medycznych na platformie OvidSP (możliwy zakup dostępów do numerów bieżących)
- Oxford University Press Journals – kolekcja czasopism z różnych dziedzin wiedzy (min. kolekcje Medicine, Life Sciences) dostępna na serwerze wydawnictwa
- ProQuest Medical Library + Medline with Full Texts – serwis zawierający pełnotekstową bazę ponad 450 tytułów czasopism medycznych oraz bibliograficzną bazę Medline, powiązaną z bazą ProQuest ML
- ProQuest STM (Science, Technology, Medicine) – kolekcja kilkunastu baz z różnych dziedzin wiedzy (min. z pielęgniarstwa, farmakologii, psychologii, nauk biologicznych) udostępniana w ramach konsorcjum, koordynowanego

¹³ Bazy pełnotekstowe: Kluwer Academic Publishers [on-line] Bydgoszcz: Biblioteka Medyczna, [2009?] [dostęp 31 lipca 2009] Dostępny w Internecie: <http://biblio.cm.umk.pl/index.php?id=133>

¹⁴ Rozmowy telefoniczne przeprowadzone z Panią Edytą Burczyk, Regional Sales Manager EER, Wolters Kluwer Health Medical Research w dniach 27-28 lipca 2009 r.

przez Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych. Wszystkie bazy firmowane przez ProQuest umieszczone są na jednej platformie.

- Science – dostęp do czasopisma elektronicznego wydawanego przez American Association for the Advancement of Science – numery aktualne, archiwa oraz pełne teksty artykułów z innych tytułów, cytowanych w Science i obecnych na platformie HighWire; jest to projekt konsorcjalny, koordynowany przez firmę ABE Marketing we współpracy z ICM
- Science Direct – baza ok. 2000 tytułów czasopism wydawnictwa Elsevier (obejmuje też tytuły Cell Press), udostępniana na serwerze ICM i serwerze wydawcy, poprzez konsorcjum, którego koordynatorem jest Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego
- Springer – ok. 1200 tytułów czasopism wydawnictwa Springer dostępnych z serwera ICM lub serwera wydawcy w ramach konsorcjum koordynowanego przez ICM
- Wiley InterScience – platforma obejmująca ponad 1400 tytułów; są to czasopism wydawnictwa Wiley wraz z dołączoną w 2008 roku bazą Blackwell Synergy, która uprzednio funkcjonowała samodzielnie.

Drugą grupę stanowią czasopisma elektroniczne ogólnodostępne, działające na zasadzie Open Access.

Idea „wolnego dostępu” powstała na początku lat 90-tych XX wieku w USA, początkowo jako Open Archives Initiative. Jej rozwinięciem jest ruch Open Access, zapoczątkowany formalnie przez Deklarację Budapesztańską w 2002 roku. Oznacza on swobodny, bezpłatny dostęp do literatury naukowej poprzez Internet.¹⁵ Użytkownicy Internetu mają prawo do kopiowania i wykorzystywania publikacji, także odtwarzania publicznego, przy zachowaniu odpowiedzialnego użycia, tj. w dobrej wierze, zgodnie z prawem, bez naruszenia interesów autora, a także z podaniem jego nazwiska.¹⁶

Barbara Szczepańska z kancelarii prawnej Lovells H. Seisler sp. komandytowa zaproponowała następujący podział czasopism Open Access w zależności od stopnia udostępnienia artykułów pełnotekstowych:

- 1) czasopisma oferujące pełny Open Access (Free Open Access) tj. bezpłatny dostęp do wszystkich artykułów
 - a) dopuszczające ich komercyjne wykorzystanie
 - b) komercyjne wykorzystanie możliwe jest dopiero po uzyskaniu zgody wydawcy,

¹⁵ Bożena B e d n a r e k – M i c h a ł s k a: OPEN ACCESS i biblioteki. *Bibliotekarz* 2006 nr 7/8 s. 7-8

¹⁶ Barbara S z c z e p a Ń s k a: Czasopisma Open Access. Relacje – wydawca – autor – czytelnik. *Prz. Bibl.* 2008 R. 76 z. 2 s. 240-241

- 2) czasopisma oferujące opóźniony Open Access (Embarged Open Access) – artykuły pełnotekstowe on-line udostępniane są po upływie okresu karencji (embargo); okresy karencji są zróżnicowane, stosowane jest też tzw. rolling embargo, oznaczające brak dostępu do treści np. z ostatnich 12 miesięcy
- 3) czasopisma oferujące krótkoterminowy Open Access – artykuły udostępniane są na krótko, bezpośrednio po publikacji
- 4) czasopisma oferujące Open Access do wybranych treści – bezpłatnie oferowane są tylko niektóre, przeważnie mniej interesujące części numeru, natomiast całość – dopiero po upływie karencji
- 5) czasopisma oferujące częściowy Open Access – bezpłatnie prezentowane są, co prawda, nie całe numery, ale ich podstawowe, zawierające dane naukowe, części
- 6) czasopisma oferujące zdublowany Open Access – pełne teksty artykułów on-line są udostępnione bezpłatnie wraz z ukazaniem się wersji drukowanej, rozpowszechnianej w sprzedaży.

Najpopularniejsze, całkowicie lub częściowo ogólnodostępne bazy czasopism elektronicznych to:

- BioMed Central (www.biomedcentral.com/browse/journals)– ponad 200 tytułów z dziedziny biologii i medycyny
- DOAJ – Directory of Open Access Journals (www.doaj.org) – baza tworzona w bibliotece Uniwersytetu w Lund, zawiera ok. 1600 tytułów z pełnymi tekstami artykułów
- EZB (Elektronische Zeitschriftenbibliothek – <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit>) –tzw. Lista regensburska– baza tworzona w bibliotece Uniwersytetu w Regensburgu we współpracy z około 250 innymi bibliotekami, zawiera dane bibliograficzne i informacje o stronach internetowych, wraz z linkami, dotyczące naukowych czasopism elektronicznych, które udostępniają wersje pełnotekstowe przynajmniej 50% artykułów¹⁷
- Free Electronic Journals – baza stworzona przez University of Nevada Libraries, Reno, USA (www.knowledgecenter.unr.edu/ejournals/Default.aspx); zawiera odnośniki do ponad 24 tys. czasopism elektronicznych z różnych dziedzin, w tym do prawie 8 tys. medycznych; do części z nich możliwy jest dostęp na zasadzie Open Access (www.knowledgecenter.unr.edu/ejournals/free.aspx)
- Free Medical Journals (<http://freemedicaljournals.com>) - serwis zawiera ponad 1200 tytułów czasopism medycznych

¹⁷ Czasopisma: Lista regensburska [on-line] Bydgoszcz: Biblioteka Medyczna, [2009?] [dostęp 31 lipca 2009] Dostępny w Internecie: <http://biblio.cm.umk.pl/index.php?id=90>

- Geneva Foundation for Medical Education and Research (www.gfmer.ch/Medical_journals/Free_medical.php) - czasopisma medyczne w układzie dziedzinowym
- HighWire Press (<http://highwire.stanford.edu/lists/freeart.dtl>) – baza utworzona przez Stanford University, w której ok. 350 tytułów dostępna jest na zasadzie Open Access
- Internet Scientific Publications LLC USA (www.ispub.com) – ponad 70 tytułów czasopism medycznych, które posiadają tylko wersję elektroniczną
- Karolinska Institutet University Library (http://search.kib.ki.se/miks/bin2/jindex_en.exe) – baza Uniwersytetu w Sztokholmie, zawiera ponad 3,5 tys. tytułów e-czasopism z różnych dziedzin, w tym z medycyny
- Online Dental Journals (www.martindalecenter.com/Dental.html) - kolekcja czasopism stomatologicznych
- Open J-Gate (www.openj-gate.com/Search/QuickSearch.aspx) – ponad 5,5 tys. czasopism Open Access z różnych dziedzin, w dziale Biomedical Sciences – ponad 2 tys. tytułów (www.openj-gate.com/Browse/BySubject.aspx)
- Pharmacy, Pharmacology and Toxicology Journals (www.martindalecenter.com/Pharmacy_1_Jour.html) – kolekcja czasopism z zakresu farmacji, farmakologii i toksykologii, z których część oferowana jest w wolnym dostępie
- PloS Journals (www.plos.org/journals/index.php) - czasopisma Open Access z zakresu medycyny i biologii wydawane przez Public Library of Science
- PubMed Central (www.pubmedcentral.nih.gov) - baza stanowiąca archiwum elektroniczne czasopism z zakresu nauk biomedycznych i pokrewnych, stworzona przez Narodowy Instytut Zdrowia, USA

Ogrom informacji dostarczanych przez Internet wymusił stworzenie mechanizmów ułatwiających uzyskanie określonych danych. Samo bowiem wyszukiwanie wiadomości nie powinno trwać zbyt długo, a jednocześnie powinny być one możliwie precyzyjne. W związku z tym część wydawców i firm pośredniczących tworzy bazy czasopism elektronicznych wyposażone w aparat wyszukiwawczy.¹⁸ Pozwala on stosować różne opcje wyszukiwawcze np. wg nazwisk autorów, tytułów, słów z tytułów, słów kluczowych w tytułach, haseł przedmiotowych, nazw wydawców, numerów ISSN.

Polskie biblioteki medyczne zaopatrzyły się także w wyszukiwarki typu A-Z (EBSCO, Ovid Technologies), scalające w jeden zbiór wszystkie czasopisma elektroniczne, do których ma dostęp dana biblioteka. Umożliwia to więc wyszukiwanie informacji, także według wielu kryteriów wyszukiwawczych, poprzez wpisanie określonego hasła tylko w jednym miejscu, bez konieczności przeglądania po kolei wszystkich baz. Narzędzia linkujące typu LinkSolver, LinkSource, zapewniając

¹⁸ Teresa G ó r n i a k, Urszula K o w l e w s k a: Czasopisma elektroniczne w bibliotekach... s. 22 - 23

połączenia baz bibliograficznych, baz czasopism i innych dostępnych zasobów elektronicznych różnych źródeł, wiążą usługi wyszukiwawcze w jeden kompleksowy system.

Istnieją także bezpłatne wyszukiwarki, specjalizujące się w dostarczaniu danych na temat czasopism obecnych w Internecie np.:

- Genamics JournalSeek (<http://journalseek.net>) - baza tworzona przez organizację non-profit OCLC, New Jersey, USA, zawierająca opisy ok. 95 tys. tytułów czasopism, w tym ponad 11,5 tys. z zakresu medycyny (<http://journalseek.net/med.html>), skróty ich nazw, numery ISSN, wydawców, kategorie dziedzinowe oraz linki do stron internetowych
- MedBioWorld (www.sciencekomm.at) – serwis umożliwiający m.in. wyszukiwanie najbardziej liczących się czasopism z danej dziedziny z ponad 12,5 tys. tytułów, wśród których prawie 5 tys. jest indeksowanych w Journal Citation Report (ułożenie tytułów w obrębie działu – od najwyższego do najniższego wskaźnika Impact Factor, a także alfabetycznie)
- Amadeo (www.amadeo.com) – przewodnik po literaturze medycznej; czasopisma przedstawione są w układzie dziedzinowym, a następnie alfabetycznie w obrębie dziedziny; istnieje możliwość wyboru określonych tytułów i, po zarejestrowaniu się, otrzymywania co tydzień bezpłatnie drogą mailową przeglądu najnowszych artykułów z wybranych czasopism wraz z linkami do dostępnych streszczeń.

Dodatkowym ułatwieniem dla czytelników jest to, że w wersjach elektronicznych prezentowane są np.:

- listy prenumeraty czasopism
- listy skrótów tytułów czasopism biomedycznych np. zawarta w Lekarskim Poradniku Językowym lista nazw 8 500 czasopism biomedycznych wraz z ich skrótami w układzie alfabetycznym, opracowana przez dr n. med. Piotra Müldner-Nieckowskiego w oparciu o Index Medicus i Medline oraz bazy Biblioteki Głównej Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego (<http://lpj.pl/index.php?op=8>)¹⁹
- listy czasopism indeksowanych w Index Medicus wraz z ich skrótami
- regulaminy publikowania prac w czasopismach np. ujednolicocone zasady publikowania w czasopismach biomedycznych (Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals) Międzynarodowego

¹⁹ Piotr Müldner-Nieckowski: Lekarski Poradnik Językowy [on-line] Warszawa, 2009 [dostęp 31 lipca 2009] Nazwy 8.500 czasopism biomedycznych i ich skrótów w układzie alfabetycznym. Dostępny w Internecie: <http://lpj.pl/index.php?op=8>

Komitetu Wydawców Czasopism Medycznych (ICMJE) w wersjach polskiej i angielskiej²⁰

- Instructions to Authors in the Health Sciences (<http://mulford.meduohio.edu/instr>) – baza firmowana przez Mulford Health Science Library, University of Toledo, oferująca linki do stron internetowych z instrukcjami dla autorów ponad 3,5 tys. czasopism związanych z medycyną i naukami biomedycznymi
- listy skrótów czasopism polskich²¹

Jeśli chodzi o dostęp do wersji elektronicznych pełnych tekstów polskich czasopism biomedycznych, sytuacja zdecydowanie się polepszyła. Polscy wydawcy oferują na stronach internetowych zwykle ogólne dane na temat czasopisma, składy redakcji, warunki prenumeraty, instrukcje dla autorów, spisy treści numerów bieżących i archiwalnych, a także streszczenia artykułów. Coraz większa liczba wydawców zamieszcza na stronach e-czasopism również artykuły pełnotekstowe (jest to np. ok. 60% tytułów w bazie „Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne – ARIANTA”²²). Dostęp do tych artykułów może być zróżnicowany:

- a) bezpłatny dostęp dla wszystkich użytkowników
- b) dostęp po bezpłatnym zarejestrowaniu się
- c) dostęp bezpłatny tylko dla prenumeratorów wersji drukowanej (np. logowanie się na hasło)
- d) dostęp po dokonaniu opłaty Początkowo udział w rynku polskich czasopism, ukazujących się tylko w formie elektronicznej od początku istnienia, lub też po przekształceniu i rezygnacji z formy drukowanej był znikomy. W tej chwili tendencje te wydają się zmieniać, np. w bazie ARIANTA w ciągu ostatnich 2 lat o ponad połowę wzrosła liczba periodyków, które posiadają jedynie wersję elektroniczną.²³

Wspomniana wyżej baza „Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne – ARIANTA” tworzona jest przez pracowników Uniwersytetu Śląskiego i udostępniana na serwerze Biblioteki tegoż Uniwersytetu (www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma). Prezentuje ona polskie czasopisma naukowe i fachowe dostępne w Internecie, posiadające własne strony internetowe oraz przynajmniej archiwa spisów treści.

²⁰ Biblioteka Główna. Czasopisma elektroniczne – wyszukiwarki - katalogi [on-line] Katowice: Śląski Uniwersytet Medyczny, 2000-2009 [dostęp 31 lipca 2009] Dostępny w Internecie: <http://www.sum.edu.pl/page.php?32>

²¹ E-czasopisma [on-line] Szczecin: Logonet; Pomorska Akademia Medyczna, 2008-2009 [dostęp 31 lipca 2009] Dostępny w Internecie: <http://www.ams.edu.pl/index.php?cid=233&unroll=318>

²² Na podstawie porównania danych ze stron internetowych: <http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma>, http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/szukaj_czasop.asp

²³ Aneta D r a b e k, Arkadiusz P u l i k o w s k i: Rozwój i funkcjonowanie baz danych Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne po dwóch latach doświadczeń. *Biul. EBIB* [on-line] 2007 nr 9 (90) [dostęp 23 czerwca 2009] Dostępny w Internecie: http://www.ebib.info/2007/90/a.php?drabek_pulikowski

Korzystając z bazy można używać formularza wyszukiwawczego oraz indeksów – alfabetycznego i dziedzinowego.²⁴ Na dzień 30 lipca 2009 roku baza liczy 2224 tytuły, w tym 1325 tytułów oferuje pełne teksty. Na 271 czasopism z zakresu medycyny, uwidocznionych w bazie, aż 192 udostępniają artykuły pełnotekstowe.²⁵

Ogromna popularność Internetu sprawiła, że instytucje, które chcą istnieć w obecnej rzeczywistości muszą prezentować się w globalnej sieci, a co za tym idzie, muszą ewoluować z wcześniejszych form tradycyjnych w nowe, dostosowane do realiów nowoczesnego i ciągle zmieniającego się współczesnego świata. Prawidłowość ta dotyczy oczywiście także bibliotek. Obraz biblioteki klasycznej, funkcjonującej w wyobraźni społecznej ulega zmianie, gdyż obok elementów tradycyjnych pojawiły się nowe – elektroniczne, cyfrowe (zautomatyzowane katalogi, elektroniczne czasopisma, książki, zdigitalizowane archiwa, zdalne udostępnianie). Powstała więc tzw. biblioteka hybrydowa, podobnie jak dominującym w tej chwili modelem czasopisma jest czasopismo hybrydowe – wydawane zarówno w formie drukowanej, jak i elektronicznej, tj. łączące cechy tradycyjne z nowoczesnymi.²⁶

Światowe trendy wskazują na to, że liczba tytułów w formie elektronicznej będzie rosła. Związane jest to m.in. z takimi mankamentami czasopism drukowanych jak: wysoka cena, długi cykl wydawniczy, czy ograniczenia w jednoczesnym dostępie. Wydaje się, że z upływem czasu tytuły elektroniczne, cieszące się większym popytem, będą dorównywać stopniowo parametrami i wskaźnikami, np. IF, tytułom tradycyjnym, uważanym obecnie za bardziej renomowane.²⁷ Postęp technologiczny, ale także zmiany społeczne, dominacja „pokolenia Internetu” będą wymuszały konieczność ewoluowania bibliotek w kierunku „biblioteki wirtualnej”. Ta tendencja, której początki już obserwujemy, wywoła min. następujące skutki:

- bezpośredni kontakt biblioteka – czytelnik zostaje zastąpiony przez zdalne korzystanie z zasobów bibliotek
- zasoby nie są materialnie, w rozumieniu tradycyjnym, obecne w bibliotece; istnieją wirtualnie, pojawiają się po uruchomieniu sprzętu komputerowego jako zasoby elektroniczne w ramach dostępnych licencji (jest, co prawda, możliwość dokonywania archiwizacji na dyskach optycznych, lecz mogą stać się one w przyszłości niezdadne do odczytu ze względu na postęp technologiczny)
- bibliotekarz tradycyjny staje się „bibliotekarzem cyfrowym”

²⁴ Aneta D r a b e k, Arkadiusz P u l i k o w s k i: Baza danych „Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne” – stan badań. *Biul. EBIB* [on-line] 2006 nr 1 (71) [dostęp 22 czerwca 2009] Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.info/2006/71/drabek.php>

²⁵ Na podstawie danych ze stron internetowych: <http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma>, http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/szukaj_czasop.asp, http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/index_dziedzin.asp?id=medycyna

²⁶ Marek N a h o d k o: *Cyfrowa nauka...* s. 8, 20

²⁷ Danuta D ą b r o w s k a – C h a r y t o n i u k: *Czasopisma elektroniczne – nowa forma ..* s. 390, 396

- następuje większe uzależnienie sprzętowe – konieczność stałego unowocześniania oprogramowania, sprzętu, modernizacji sieci itp., co generuje dodatkowe koszty
- ograniczeniu ulega wypożyczanie międzybiblioteczne, gdyż zwykle przewidują to warunki licencji zakupu czasopism elektronicznych; spadek zapotrzebowania na tę usługę spowodowany jest też faktem, że dużo bibliotek posiada identyczne bazy (poprzez zakupy konsorcjalne)

Stereotyp dawnego bibliotekarstwa, powiedzmy sobie szczerze, nie jest uważany za zbyt atrakcyjny i prestiżowy. Nowoczesność na pewno poprawi jego wizerunek. Pamiętajmy jednak, aby nie wpaść w pułapkę „przemysłu wiedzy”²⁸ i aby w naszym zawodzie najbardziej liczył się „pierwiastek ludzki”.

Bibliografia

ARIANTA. Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne. Aneta Drabek i Arkadiusz Pulikowski [on-line] Katowice: Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, 2009 [dostęp 30 lipca 2009]: <http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma>

B e d n a r e k – M i c h a l s k a Bożena: OPEN ACCESS i biblioteki. *Bibliotekarz* 2006 nr 7/8 s. 7-12

Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu [on-line] Wrocław: Biblioteka AM, [2006-2009?] [dostęp 2 lipca 2009]: <http://www.bg.am.wroc.pl>

Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego [on-line] Gdańsk: Biblioteka Główna GUM, 2009 [dostęp 30 czerwca 2009]: <http://biblioteka.gumed.edu.pl>

Biblioteka Główna Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie [on-line] Szczecin: Logonet; Pomorska Akademia Medyczna, 2008-2009 [dostęp 2 lipca 2009]: <http://www.ams.edu.pl/index.php?cid=318&unroll=318>

Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku [on-line] Białystok: Biblioteka Główna UMB, 2002-2009 [dostęp 29 czerwca 2009]: <http://212.33.76.60>

Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Lublinie [on-line] Lublin: [Biblioteka Główna UML], [2007-2009] [dostęp 1 lipca 2009]: <http://bg.am.lublin.pl>

Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu [on-line] Poznań: [Biblioteka Główna UMP], [2005-2009] [dostęp 1 lipca 2009]: <http://www.ml.usoms.poznan.pl>

Biblioteka Główna Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego [on-line] Warszawa: [Biblioteka Główna WUM], [2009?] [dostęp 1 lipca 2009]: <http://www.bibl.amwaw.edu.pl/glowna.htm>

Biblioteka Medyczna. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy [on-line] Bydgoszcz: Biblioteka Medyczna, [2009?] [dostęp 29 czerwca 2009]: <http://biblio.cm.umk.pl>

Biblioteka Medyczna Uniwersytetu Jagiellońskiego - Collegium Medicum [on-line] Kraków: Biblioteka Medyczna UJ-CM, [2009?] [dostęp 30 czerwca 2009]: <http://www.bm.cm-uj.krakow.pl>

Biblioteka Wirtualna Nauki [on-line] Warszawa: Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, 2009 [dostęp 1 sierpnia 2009]: <http://vls.icm.edu.pl>

B r o o k s Sam: Doświadczenia EBSCO w rozpowszechnianiu informacji naukowej w oparciu o oferowane bazy danych, czasopisma elektroniczne i nową technologię połączeń Link Servers. *Biul. EBIB* [on-line] 2003 nr 9 (49) [dostęp 31 lipca 2009]: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/49/brooks.php>

²⁸ Helena G r u s z e c k a: Tradycja i nowoczesność bibliotek. *Bibliotekarz* 2005 nr 11 s. 10

Dąbrowska-Charytoniuk Danuta: Czasopisma elektroniczne – nowa forma komunikacji naukowej. *Forum Bibl. Med.* 2008 R. 1 nr 1 s. 389-398

Drabek Aneta, Pulikowski Arkadiusz: Baza danych „Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne” – stan badań. *Biul. EBIB* [on-line] 2006 nr 1 (71) [dostęp 22 czerwca 2009]: <http://www.ebib.info/2006/71/drabek.php>

Drabek Aneta, Pulikowski Arkadiusz: Rozwój i funkcjonowanie baz danych Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne po dwóch latach doświadczeń. *Biul. EBIB* [on-line] 2007 nr 9 (90) [dostęp 23 czerwca 2009]: http://www.ebib.info/2007/90/a.php?drabek_pulikowski

Gawarecki Wiktor: Czasopisma elektroniczne: charakterystyka i próba klasyfikacji. *Prz. Bibl.* 1999 R. 67 z. 3 s. 141-147

Główna Biblioteka Lekarska im. Stanisława Konopki [on-line] Warszawa: Główna Biblioteka Lekarska, 2009 [dostęp 2 lipca 2009]: <http://www.gbl.waw.pl>

Górniak Teresa, Kowalewska Urszula: Czasopisma elektroniczne w bibliotekach polskich wyższych uczelni. *Bibliotekarz* 2003 nr 7/8 s. 21-25

Gruszcka Helena: Tradycja i nowoczesność bibliotek. *Bibliotekarz* 2005 nr 11 s. 5-11

Kurowska-Trudzik Lucyna: Elektroniczne źródła informacji i biblioteki. *Por. Bibl.* 2006 nr 5(674) s. 7-12

Maciejewska Łucja, Moskwa Krzysztof: Konsorcja czasopism elektronicznych w środowisku akademickim. *Biul. EBIB* [on-line] 2007 nr 3 (84) [dostęp 23 czerwca 2009]: http://www.ebib.info/2007/84/a.php?maciejewska_moskwa

Mikolajska Aleksandra, Marcinkowski Piotr: Od tradycyjnego zasobu czasopism do e-zasobu. *Biul. EBIB* [on-line] 2006 nr 4 (74) [dostęp 22 czerwca 2009]: http://www.ebib.info/2006/74/mikolajska_marcinkowski.php

Nahotko Marek: Cyfrowa nauka – cyfrowe publikacje – cyfrowe biblioteki. *Prz. Bibl.* 2007 R. 75 z. 1 s. 7-28

Piotrowicz Grażyna: Konsorcja bibliotek uczelnianych – wczoraj, dziś, jutro. *Biul. EBIB* [on-line] 2002 nr 7 (36) [dostęp 31 lipca 2009]: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowicz.php>

Szczepańska Barbara: Czasopisma Open Access. Relacje – wydawca – autor – czytelnik. *Prz. Bibl.* 2008 R. 76 z. 2 s. 240-246

Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach [on-line] Katowice: SUM, 2000-2009 [dostęp 30 czerwca 2009] Biblioteka Główna Śląskiego Uniwersytetu Medycznego. <http://www.sum.edu.pl/page.php?216>

Uniwersytet Medyczny w Łodzi. Biblioteka Główna [on-line] Łódź: UML – Biblioteka Główna, 2009 [dostęp 29 czerwca 2009]: <http://www.bg.umed.lodz.pl>